

Др Александра Павићевић, доценткиња
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0002-7915-6408

Изворни научни рад
УДК: 347.447.7
DOI: 10.46793/XXMajsko2.647P

ОДНОС КОМПЕНЗАЦИЈЕ, ПРИГОВОРА НЕИСПУЊЕНОГ УГОВОРА И РЕТЕНЦИЈЕ*

Резиме

Предмет рада су три специфична института грађанског права и то: компензација, приговор неиспуњеног уговора и ретенција, који деле заједничку улогу приватноправног обезбеђења угроженог потраживања и који се врше аутентичном техником самозащитите. Двострано-обавезујући дужничко-поверилачки односи уопште, па тако и они у сфери услужног права, често у пракси трпе различите поремећаје узајамних давања, услед кришења уговорних обавеза, повреде *bona fides* и сл. Тада су повериоцу законом призната различита средства у функцији повраћаја еквиваленције узајамних давања, а у складу са начелом процесне економије. Будући да ова три института имају сличне сфере примене, као и поједине заједничке елементе у својој физиономији, предмет анализе су кључни сегменти ових правних конструкција у домаћем и упоредном праву и то: појам, карактеристике, услови за заснивање и функција. Циљ ових разматрања је лоцирање сличности и разлика између њих, а ради формулисања одговора на питање – да ли је реч о истом институту са неколико подврста или пак, о различитим и самосталним институтима, које је онда неопходно прецизно разграничити. Аутор у раду, уз образложење, закључује да је реч о три самостална института чије су круцијалне разлике у: садржини, дејству, правној природи, објекту, условима настанка и престанка. Будући да је њихов однос комплементаран, ови институти треба и *de lege ferenda* да коегзистирају у српском праву.

Кључне речи: дужничко-поверилачки односи; самозащита; компензација; приговор неиспуњеног уговора; ретенција; обезбеђење и намирење потраживања.

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

1. Увод

Поједини институти грађанског права оличавају „арсенал легалног и легитимног оружја“ грађанскоправних субјеката, са функцијом својеврсне самоодбране против друге несавесне, неажурне, уговору неверне стране. Таква је ситуација и са контрахентима у сфери услужног права, где између осталог, спада и пружање различитих услуга у банкарском, али и уопште – привредном сектору. Наиме, банке као најчешћи кредитори у пракси пружају клијентима различите финансијске услуге – дају новац на зајам, кредитирају их, најчешће тражећи и реална средства обезбеђења тих потраживања (у форми хипотеке, регистроване залог, а у појединим системима и у виду фидуцијарног преноса својине и сл.). У тим двострано-обавезујућим дужничко-поверилачким односима често се у пракси догађа и неравнотежа и поремећај узајамних давања, непоштовање уговорних обавеза (кршење принципа *pacta sunt servanda*), кашњење са плаћањима и другим престацијама, злоупотреба права, несавесно понашања контрахената и сл. Тада често савесном повериоцу (који не жели увек да тужи свог саговорача – јер тиме губи време, новац и сл.) - преостаје примена појединих законом дозвољених средстава самопомоћи, а у складу са начелом процесне економије – са функцијом брзог и лаког (често вансудског) решења имовинскоправне ситуације, настале повредом начела еквиваленције узајамних давања, *bona fides*, добрих пословних обичаја и сл. Закон о облигационим односима (ЗОО)¹ за такве ситуације предвиђа више законских средстава која странкама стоје на располагању.

Циљ овог рада је да се три означена правна средства дефинишу, да се лоцирају њихове кључне карактеристике, утврде услови за њихову дозвољену примену, правно дејство, али и да се прецизно диференцирају једни од других, будући да досадашња истраживања показују да се често у пракси, али и доктрини мешају због сличности које имају у физиономији и функцији коју врше. То је и теоријски и практично проблематичан исход, због различитих правних последица које изазивају, што штети не само приватном интересу инволвираних лица, већ и општем интересу – а то је правна сигурност. Стога ће предмет разматрања у раду бити три означена грађанскоправна и истовремено, трговачка инструмента која иницијално имају заједнички циљ – заштита угроженог или оштећеног повериоца у циљу повраћаја претходно нарушене равнотеже у облигационоправном односу. Истраживачки узорак чини превасходно домаћа позитивноправна регулатива, као и поједина страна

¹ Закон о облигационим односима Републике Србије, Сл. лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93, Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља и Сл. гласник РС, бр. 18/2020. У даљем тексту ЗОО.

решења (најзначајнијих европских регулатива, са најдужом традицијом грађанских законика), уз краћи осврт и на предлоге закона *de lege ferenda*².

Утврђивање сличности и разлика између ових института условиће: ваљано одређивање вишег родног појма сваког од њих, па самим тим и лоцирање и објашњење њихове правне природе и адекватно систематизовање, а нарочито одговор на питање - да ли су ово три особена института, или је неки од њих евентуално подврста неког од друга два. Утврђивање разлика омогућиће потврду тезе о самосталности и сврсисходности сваког од три анализирана института у позитивном домаћем, али и у упоредном праву, па и трасирати предлоге за домаћу регулативу де леге ференда. Ова правно-теоријски значајна питања решиће и бројне дилеме које постоје у пракси, што свакако доприноси бољем, бржем и ефикаснијем одвијању промета на тржишту услуга и кредитирања.

2. Досадашња истраживања о повезаности ова три института

Сва три означена института имају велики значај и дугу правну традицију, међутим за разлику од института *compensatio* и *exemptio non adimpleti contractus*, који су још од римског права па до данас неспорно институти облигационог права, *Ius retentionis*, тј. право задржавања дужникове ствари сматра се правом са спорном правном природом. Наиме, доктрина у регулативама које ретенцију претежно регулишу као облигационо право, прави поређење са сродним институтима облигационог права;³ док доктрина регулатива које ретенцију конципирају као стварно право, са дејством *erga omnes*, пореде овај институт искључиво са различитим реалним гаранцијама (*iura in re aliena*).⁴ Када је реч о паралели са институтима облигационог права, по правилу, највише сличности ретенција има са институтом компензације (пребијања) и приговором неиспуњеног уговора, због чега у раду и следи њихова сумарна компарација у

² До сада су у склопу планиране реформе српског грађанског права израђена два различита предлога будућег законског решења од стране две различите комисије, при чему ниједан до данас није озаконен, али су значајни јер указују на смер планираног развоја. Видети: Нацрт Законика о својини и другим стварним правима Србије из 2011., доступан на интернет адреси: <https://ius.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/10/NACRT-ZAKONIKA-O-SVOJINI.pdf>. (у даљем тексту Нацрт). Преднацрт Грађанског законика Републике Србије (са изменама из 2019.) доступан на интернет адреси: https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednacrt-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html. (у даљем тексту Преднацрт).

³ Catala-Franjou, N., *De la nature juridique du droit de rétention*, Revue trimestrielle – elle de droit civil, 1967, стр. 7 и даље.

⁴ Tuor, P., Schnyder, B., *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, Zürich, 1979, стр. 738 и даље.

погледу следећих сегмената института: - појам и карактеристике; - услови настанка; - функција; - сличности и разлике.⁵

3. Појам компензације, приговора неиспуњеног уговора и ретенције

А. Компензација се у литератури уобичајено дефинише као: узајамно измирење обавеза исте врсте (тзв. истородних потраживања насталих по различитим правним основима, нпр. повраћај зајма једног лица и исплата купопродајне цене другог⁶) дакле, између истих правних субјеката, путем међусобног пребијања обавеза.⁷ Доктрина⁸ је дефинише и као укидање обавезе обрачунавањем противтражбине коју дужник има према повериоцу. У свим законодавствима компензација (пребијање) се регулише у облигационом закону у одељку о престанку облигација (гашењу обавеза). Странке које узајамно дугују и потражују, овлашћене су да сопствено потраживање користе као инструмент ослобађања од сопствене обавезе, под законом предвиђеним условима и то двојачко: ван суда или пред судом (тзв. судска и вансудска компензација), а у форми приговора пребијања или пак, компензационе противтужбе.

У чл. 336 домаћег ЗОО компензација је уређена на начин да дужник може пребити потраживање које има према свом повериоцу са оним што овај потражује од њега, уз услов да оба потраживања: 1) гласе на новац или друге заменљиве ствари, истог рода и квалитета; и 2) под условом да су оба потраживања доспела. У закону се даље прецизира да пребијање не настаје чим се стекну услови за то (*ipso iure*), него је потребно да једна страна изјави другој да врши пребијање. Након дате изјаве о пребијању сматра се да је пребијање настало оног часа кад су се стекли услови за то.⁹ Чл. 338-343 ЗОО се односе на: услов узајамности (реципрочности) компензационих потраживања; затим на застарело потраживање, случајеве искључења пребијања и урачунавање пребијањем.

У том смислу се пребијање већ у закону квалификује као особени начин престанка, а не обезбеђења потраживања. Ипак, претходни услов престанка оба

⁵ О томе је писано и у: Павићевић, А., *Право ретенције*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2016, стр. 371-381.

⁶ Салма, Ј., *Облигационо право*, Нови Сад, 2007, стр. 423.

⁷ Видети: Ј., Радишић, *Облигационо право*, Београд, 2000, стр. 352.

⁸ Ведриш, М., *Основе имовинског права, Опћи дио, стварно право, обвезно и наслеђено право*, Загреб, 2004, стр. 253; Горенц, В., *Закон о обвезним односима с коментаром*, Загреб, 1998, стр. 459 и даље; Петровић, Д., *Престанак обавеза – пријебој (компензација)*, Наша законитост, бр. 9-10/88, стр. 1109; Визнер, Б., *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, 2. књига, Загреб, стр. 1235; Согој, С., *Komentar obligacionih razmerij*, II књига, Ljubljana 1984, стр. 1098.

⁹ Чл. 337 ст. 2 ЗОО

потраживања компензацијом је њихова једнака вредност, јер у противном, мање потраживање се гаси, док се веће само смањује за износ мањег, дакле дешава се тек делимична компензација. Поверилац већег потраживања ће и даље имати право да захтева његово намирење у делу у ком није намирено пребијањем.

Б. Приговор неиспуњеног уговора се у већини правних система дефинише готово идентично: као право једне стране у двострано-обавезујућем (синалгаматичком) уговору, у ком су странке иначе обавезне на истовремено узајамно (реципрочно) испуњење¹⁰, да одбије извршење дуговане чинидбе, све до намирења свог против-потраживања.¹¹ Чланом 122 ЗОО прописано је да у двостраним уговорима ниједна страна није дужна да испуни своју обавезу уколико друга страна не испуни или није спремна да истовремено испуни своју, изузев: - ако је нешто друго уговорено или законом одређено; или - ако нешто друго проистиче из природе закљученог посла. Уз то, законом се прецизира да ако на суду једна странка истакне да није дужна да испуни своју обавезу док и друга страна не испуни своју, суд ће јој наложити да испуни своју обавезу кад и друга страна испуни своју.¹²

Захтевање испуњења дуговане чинидбе условљено је претходним испуњењем или макар изражавањем спремности за испуњење сопствене обавезе. Једна странка може захтевати од друге испуњење дугованог тек ако је сама претходно испунила своју обавезу према њој или барем показала спремност да своју обавезу испуни. У противном, истицањем приговора неиспуњеног уговора (*exceptio non adimpleti contractus*), страна уговорница настоји да издејствује пресуду на испуњење дугованог тек уз истовремено примање противчинидбе.¹³ Занимљиво је истаћи да у појединим страним решењима, нпр. у француском (за разлику од домаћег) не постоји посебна норма која регулише овај приговор, већ га доктрина изводи из овлашћења странке код синалгаматичког уговора.

В. Право задржавања (ретенција) представља право реалног обезбеђења потраживања и аутентично средство законом дозвољене самозаштите, које настаје непосредно на основу закона у ужем смислу (*ex lege*) и овлашћује повериоца доспелог, неизмиреног потраживања на задржавање дужникове ствари коју већ има у поседу до његовог намирења, као и на намирење из

¹⁰ Стипковић, З., *Право ретенције и неки слични институти*, Зборник Правног факултета у Загребу, год. XXII – бр. 3/1972, стр. 291.

¹¹ Collin, A., Capitant, H., *Cours élémentaire de droit civil français*, II éd., tome II, Paris, 1920, p. 80.

¹² Видети и: § 320 и § 321 Немачког грађанског законика (НГЗ); у аустријском праву видети чл. 1052 Аустријског грађанског законика (АГЗ); у италијанском праву видети чл. 1460 Италијанског грађанског законика (ИГЗ).

¹³ Gschnitzer, F., *Schuldrecht*, Allgemeiner Teil, Wien, 1965, p. 56.

вредности те ствари, под законом предвиђеним условима.¹⁴ Оно што је атипично је то да ова реална гаранција не настаје добровољно (за разлику од ручне залоге, као садржински најсроднијег института), већ кад се стекну збирно сви услови из чињеничног скупа предвиђеног законом, дакле - против и мимо воље дужника, а у интересу повериоца (ретинента),¹⁵ што институт чини контроверзним и доктринарно спорним.

Право задржавања дужникове ствари је у домаћем праву регулисано у Закону о облигационим односима (ЗОО), у глави III у којој су регулисана повериочева права и дејства дужникових обавеза и то као специфична правна конструкција, у којој се без одобрења власника сме задржати његова ствар, као део туђе имовинске сфере, у циљу заштите сопствене. Члан 286 ЗОО нормира ретенцију следећом формулацијом: "Поверилац доспелог потраживања у чијим се рукама налази нека дужникова ствар, има право задржати је док му не буде исплаћено потраживање". Реч је о могућем вансудском остваривању грађанских права повериоца и то: - против воље дужника; - довођењем повериоца у супериорнији положај; - повредом начела аутономије, координације воља, као и диспозиције грађанскоправних субјеката; - нарушавањем начела еквиваленције узајамних давања странка, што све овај институт чини спорним.

4. Услови настанка компензације, приговора неиспуњеног уговора и ретенције

А. У доктрини¹⁶ се истиче да постоји више врста компензације према основу настанка, али са ретенцијом највише сличности има тзв. законска компензација. Она настаје на захтев једне странке, ако су испуњени сви законом предвиђени услови. Први услов за законску компензацију је узајамност потраживања, која означава да свака од странака мора уједно бити и поверилац и дужник противне стране.¹⁷ Други услов је истородност, тј.

¹⁴ О различитим доктринарним дефиницијама права задржавања видети у: Павићевић, А., *Појам ретенције у домаћем и упоредном праву*, Правни живот, бр. 10/2015, књ. 576, стр. 505-521.

¹⁵ Детаљније о томе у: Павићевић, А., *Ретенција у српском праву и у Нацрту оквирних правила у области приватног права*, Зборник радова, бр. 4/2019, стр. 1287-1301; Павићевић, А., *Три атипична права реалног обезбеђења потраживања у српском и у „меком“ праву Европске уније*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 9, Крагујевац, 2021, стр. 451-467.

¹⁶ О уговорној и судској компензацији као другим двама врстама у страном доктрини видети више код: R. Ruggiero, R., Maroi, F., *Instituzioni di diritto privato*, Milano, 1942, p. 625; Planiol, M., Ripert, G., Boulanger, J., *Traité élémentaire de droit civil*, II, Paris, 1949, p. 653.

¹⁷ О узајамности потраживања као правилу и изузецима од овог правила видети више код: Krainz, J., Pfaff, L., Ehrenzweig, A., *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, Wien, 1915, стр. 222.

заменљивост потраживања која се пребијају, што значи да она морају бити генеричка и односити се на ствари исте врсте, како би била компензабилна, нпр. новац, али и друге заменљиве ствари исте врсте. Трећи услов за законско пребијање је доспелост два потраживања. Наиме, пошто је ефекат компензације коначан и доводи до принудног намирења потраживања, логичан предуслов њеног легитимног вршења је доспелост потраживања и противпотраживања. Утуживост потраживања је четврти услов и она означава то да једнострана законска компензација представља вид принудне наплате; па, пошто пребијање замењује судску пресуду којом се налаже принудно плаћање, односно, касније и извршење, утуживост потраживања је логична претпоставка за примену овог института. Застарела потраживања могу бити компензабилна само ако је застарелост наступила након момента у коме су се остварили све законски услови за компензацију. Пети и последњи услов који поједини правни писци наводе за законску компензацију је ликвидност¹⁸ потраживања која се пребијају (мада, ово питање се сматра спорним у доктрини).¹⁹

Б. У литератури²⁰ се као премисе истицања приговора неиспуњеног уговора најчешће истичу следеће карактеристике: 1) постојање пуноважног уговора; и 2) обе дуговане чинидбе морају бити узајамне и постојеће.²¹ Наиме, први услов за истицање овог приговора је остајање странке при уговору, јер у случају његовог побијања, онемогућава се примена *exceptio non adimpleti contractus*. Други услов за истицање овог приговора је постојање правног конекситета, који означава узајамност чинидби које проистичу из истог правног посла (правни конекситет као услов је најстроже постављен у француском праву).

В. За заснивање права задржавања према ЗОО неопходна су кумулативно три општа (позитивна) услова и то: 1) потраживање одговарајућих квалитета (доспело, одређено, ненамирено, утуживо); 2) ствар одговарајућих својстава (као објекат ретенције); и 3) државина ствари. Уз то, неопходан је и један негативан услов – да задржавање ствари није искључено вољом повериоца (он може, а не мора вршити ретенцију).

5. Функције компензације, приговора неиспуњеног уговора и ретенције

А. Компензација представља једно практично, брзо, ефикасно средство намирења потраживања, али не само то. Њоме истовремено дужник остварује: а) намирење свог потраживања (а посредно и обезбеђење); али истовремено и

¹⁸ Исто, стр. 226. Cf. Стипковић, З., нав. чланак, стр. 295.

¹⁹ Planiol, M., Ripert, G., Boulanger, J., нав. дело, стр. 984.

²⁰ Gschnitzer, F., нав. дело, стр. 55.

²¹ Видети: чл. 1184 Француског грађанског законика (ФГЗ). Овом одредбом је дато право на раскид уговора, а тим пре је признато право на одбијање испуњења обавезе.

б) ослобођење од своје, реципрочне обавезе. Последице пребијања су усклађене са начелом процесне економије, будући да се на овај начин знатно смањују трошкови поступка и постиже убрзање правног промета.

Б. Улога приговора неиспуњеног уговора је чињење положаја уговорне стране сигурнијим. Наиме, ако би страна верна уговору испунила своју обавезу пре испуњења контраобавезе друге стране, изгубила би корисно средство приватне правде и самопомоћи, којим је до тада по закону располагала. Тиме би себе изложила опасности да предуго чека на испуњење уговорене контрачинидбе или да своје потраживање мора принудно да остварује у судском поступку.

В. Задржавање ствари дужника има функцију реалног обезбеђења потраживања, које се остварује аутентичном техником – путем дозвољене самозаштите, која омогућава реализацију грађанског права и ван суда (а нема речи о кривичном делу самовлашћа, јер изостаје елемент противправности). Задржавање ствари дужника од стране повериоца (ретинента), као законско средство вршења притиска на њега да дуг измири, уз могућност намирења из вредности те ствари је кључна одлика по којој се ретенција разликује од уговорног заложног права.

6. Сличности између компензације, приговора неиспуњеног уговора и ретенције

Поједини страни аутори²² су због неколико заједничких обележја чак и поистоветили ова три (или два од три) института. Ипак, највећи део доктрине их оправдано сматра различитим инструментима грађанског права.²³ У делу рада који следи ћемо сумарно извршити њихово поређење, издвајајући најпре сличности, а потом и разлике, у циљу што прецизнијег разграничења.²⁴

1. Ова три института најпре имају заједнички извор - датирају још из римског права, а потичу из идеје правичности (*aequitas*), еквиваленције давања и заштите савесности и поштења у облигационом односу.²⁵ Наиме, непоштено је и противно *bona fides praestare* захтевати од друге стране у облигационом односу нешто, а да притом нисмо у стању да испоштујемо контраобавезу према

²² Тако, ови аутори компензацију и ретенцију сматрају посебним начином принудног извршења у француском праву. Видети: Colin, A., Capitant, H., *нав. дело*, стр. 778 и даље; Rossel, V., Mentha, F. H., *Manuel du droit civil Suisse*, 1922, p. 310.

²³ Söergel, S., *Bürgerliches Gesetzbuch, III Band, Sachenrecht*, Stuttgart und Köln, 1955, p. 557.

²⁴ Видети: Лоренц, Р., *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, Том други, Београд, 1978, стр. 1280; Петрић, С., *Институт права ретенције у хрватском и успоредном праву*, Сплит, 2004, стр. 395-396.

²⁵ Више о томе код: Korn, F., *Das Kaufmännische Retentionsrecht nach dem Deutschen Handelsgesetzbuch*, Inaugural-Dissertation, Tübingen, 1881, p. 3. Тако и: Лоренц, Р., *Право задржања (ius retentionis)*, докторска дисертација, Београд, 1966, стр. 129.

том лицу, што оличава идеју *do ut des*. Сва три института су настала под утицајем афирмације *ius aequum*-а (права правичности) наспрам строгог, формалистичког права *ius strictum*-а. Дакле, корен им је заједнички – у ширем смислу све три правне конструкције произлазе из римског приговора *dolosa*, тј. зле намере (*exceptio doli*).

2. Друга значајна сличност која се апострофира у доктрини²⁶ је заједничка улога ових института, а то је - својеврсно приватноправно обезбеђење потраживања, које се реализује аутентичном техником самопомоћи, те стога, можемо констатовати да имају заједнички циљ. Сва три института на извештан начин „осигуравају“ поверљиво потраживање тако што му омогућавају да не испуни обавезу ако не буде намирен. Наиме, ретенент, компензант и изјавилац приговора неиспуњеног уговора врше одређени притисак на другу страну са којом се налазе у облигационоправном односу. Ретенент тај жељени ефекат постиже неиздавањем ствари на захтев свог дужника (власника задржаване ствари); компензант одбијањем намирења дугованог свом компензату, а изјавилац приговора неиспуњеног уговора одбијањем извршења сопствене дуговане противчинидбе сауговорачу.

3. Процесно средство којим се сва три института остварују је судски или вансудски приговор – ретенције, компензације и неиспуњеног уговора (материјалноправни или процесни).

4. За вршење сва три права неопходна је изјава воље овлашћеног лица: компензанта, ретенента, односно стране уговорнице код приговора неиспуњеног уговора (што донекле асоцира на правну моћ). Правне последице не настају принудно, по сили закона (*ipso iure*), већ тек када се остваре сви законом предвиђени услови, а овлашћено лице да позитивну изјаву воље да ће ову привилегију искористити (одраз аутономије воље, као једног од круцијалних начела грађанског права).²⁷

5. Сва три института својом техником реализације доприносе процесној економији - вођењу једне парнице уместо две. Овај разлог је, по нашем мишљењу, кључно оправдање постојања ових института и у савременим условима (иако их неки називају остацима тзв. „примитивне правде“).

6. Разлози искључења примене ретенције и компензације се делимично преклапају.²⁸ Наиме, у АГЗ су оба института забрањена (истом законском одредбом) у случају ствари „прибављених самовољно, одузетих преварно, узетих на послугу, оставу, датих у закуп или на употребу“.²⁹ У домаћем позитивном праву такође се поједини случајеви искључења примене ова два

²⁶ Видети: Петрић, С., *нав. дело*, стр. 405.

²⁷ *Сф.* чл. 1290 ФГЗ. Више о особености француског решења видети у: Planiol, M., Ripert, G., *нав. дело*, стр. 650; Colin, A., Capitant, H., *нав. дело*, стр. 324.

²⁸ О неким заједничким разлозима искључења ретенције и компензације у немачком праву видети: Petrić, S., *нав. дело*, стр. 408.

²⁹ Чл. 1440 АГЗ

института преклапају.³⁰ Тако је у ЗОО искључена ретенција, али и компензација код потраживања ствари или вредности ствари које су дужнику биле дате на чување или на послугу или које је дужник узео бесправно или их бесправно задржао. Тако су и компензација и ретенција искључене у случајевима када: постоји уговор са наглашеним елементом поверења; или када је ствар изашла из поседа дужника против његове воље (када је украдена или нестала, а не поверена); и када је ствар неуновчива (када нема новчани еквивалент). Осим тога, заједничка је и забрана употребе сва три института уvek када је то противно *bona fides*, према општем правилу ЗОО.

7. Код ретенције и приговора неиспуњеног уговора се на исти начин окончава парница: доношењем пресуде да тужени испуни дуговану чинидбу уз истовремено испуњење противчинидбе тужиоца (за шта се у немачкој литератури користи назив „*Zug um zug*“), што код компензације није случај.

7. Разлике између компензације, приговора неиспуњеног уговора и ретенције

Разлике између ових института су бројне; и не само квантитативно, већ и суштински указују на институте са различитим условима настанка, техникама реализације, дејствима и сферама примене.

1. Основна разлика између ова три института је у њиховом правном дејству, што имплицира и различиту правну природу, тј. циљ који остварују: компензација представља начин престанка потраживања, а ретенција и приговор неиспуњеног уговора право обезбеђења потраживања. У доктрини се тако апострофира да је: „ретенција тек гаранција, а компензација – пленидба (приватно извршење)“ или се однос компензације и ретенције означава као однос јачег према слабијем, тј. као однос „праве пленидбе према привременој“.³¹ У француској доктрини³² ова разлика се сликовито исказује на следећи начин: „компензација је виша законска техника; она је аутентичан начин плаћања, за разлику од ретенције која представља тек наду плаћања“, а што се може рећи и за *exceptio adimpleti contractus*.³³ Поједини немачки аутори градирају по јачини дејства следећа три института: 1) компензацију

³⁰ Видети: чл. 287 и чл. 341 ЗОО

³¹ Лоренц, Р., *Право задржања...*, стр. 129.

³² Catala-Franjou, N., *нав. чланак*, стр. 14; Marty, G., Raynaud, P., *Droit civil, Tome III, Les sûretés la publicité foncière*, Paris, 1971, р. 14 и даље. До сличног закључка долази и старија немачка доктрина: Когн, Ф., *нав. дело*, стр. 5 и даље. Видети више код: Volmer, M., *Unterschied des kaufmännische Retentionsrechtes von dem des gemeinen Rechtes*, Inaugural-Dissertation, Berlin, 1895, р. 7 и даље. Сличну паралелу у старијој домаћој доктрини прави: Бранковић, С., *Право ретенције*, Правосуђе – часопис за судску праксу, IV год, 1935, стр. 522.

³³ Исто.

оцењују као „најјаче право“; 2) залогу као „нешто слабије право“; и 3) ретенцију као „право ослабијег дејства“, од три наведена. Овакав став тамошње доктрине не чуди, будући да у немачком праву ретенција не садржи право намирења (тзв. обична, уместо ретенције квалификоване овлашћењем намирења, какву познаје српско позитивно право). Крајња правна последица компензације је присвајање задржаног, док ретенција у крајњој конвенци може довести тек до продаје задржаног, те посредно - и намирења њоме обезбеђеног потраживања. Коначно, по својој правној природи компензација представља само особену законску технику неутралисања два компензабилна потраживања, док ретенција у већини регулатива представља субјективно грађанско право, са функцијом права реалног обезбеђења потраживања, строго акцесорног карактера. Насупрот томе, компензација није акцесоријум потраживања, већ аутентична техника његовог упрошћеног неутралисања. Ретенција је апендикс потраживања (додатак који му служи), док компензација не служи ни једном ни другом праву.

Са друге стране, када се ретенција упореди са приговором неиспуњеног уговора, суштинска разлика између ова два института је у њиховом дејству: приговор неиспуњеног уговора је класичан облигационоправни институт, који постоји и делује само „унутар облигација“, не и ван њих и који строго делује *inter partes*, између повериоца и дужника, као сауговорача. Насупрот томе, ретенција је у свим регулативама нормирана као право са значајним дејством према свим каснијим стицаоцима права на ретинираној ствари, те је у том смислу неупоредиво снажније средство самозаштите. Чак и у регулативама које ретенцију законом непосредно уређују као инструмент вршења притиска на дужника (без права намирења), њена природа јој омогућава општу супротстављивост. Ипак, у немачкој литератури се истиче да је у стечају дејство ова два института обрнуто: ретенција има статус различног права само изузетно, у случају постојања материјалног конекситета између потраживања и ретиниране ствари. Насупрот томе, приговор неиспуњеног уговора омогућава одбијање дугованог чак и у стечају повериоца будући да није реч о накнадном осигурању (већ иницијално насталом када и уговорна обавеза), као и да је овде реч о задржавању чинидбе, а не ствари (те се не узима ништа од стечајне масе) и не повређује начело једнаког намирења стечајних поверилаца. Насупрот томе, у француском праву се не прави оваква разлика у дејству ових института у стечају, већ оба института имају свој пун ефекат.³⁴

Свакако да је сличност приговора неиспуњеног уговора знатно израженија са обичном ретенцијом, него са квалификованом, будући да је друга наведена – једно развијено право реалног обезбеђења потраживања, најсродније залози, а тиме и врло удаљено од облигационих института. Тако,

³⁴ Видети више о томе код: Петрић, С., *нав. дело*, стр. 392; Лоренц, Р., *Право задржања...*, стр. 128.

нпр. немачко трговачко право конципира трговачку ретенцију као битно другачији институт од цивилне ретенције из чл. 273 НГЗ. Разлике су бројне, а кључне су: објекат редукован на материјалну, покретну ствар; широко постављен услов конекситета; садржина проширена правом првенственог намирења; правна природа максимално уближена стварним правима на туђој ствари. Због свих ових обележја трговачка ретенција из чл. 369 НГЗ није институт близак приговору неиспуњеног уговора, те ни њихово разграничење није спорно.³⁵

2. Компензацијом се остварује више циљева у односу на ретенцију и приговор неиспуњеног уговора; основни циљ последња два наведена средства је да обезбеде потраживање, док је непосредни циљ компензације сложенији: да се укине туђе потраживање, истовремено намири своје, а тек посредни циљ је и да обезбеди тражбину (и то не непосредно, већ индиректно).³⁶ Ипак, упркос вишефункционалности, дејство компензације, као и приговора неиспуњеног уговора је строго облигационог карактера (*inter partes*), док ретенција (па чак и када је сведена на средство вршења притиска) остварује истовремено и стварноправно дејство, што је последица природе објекта права задржавања (ствари, а не права). Дејство обичне ретенције трећа лица обавезује да право ретинента поштују, те им ускраћује имовинске интересе које имају поводом ствари, док је дејство квалификоване ретенције према трећим лицима још снажније, будући да ретиненту омогућава првенствено намирење из вредности задржаване ствари (налик заложном праву).

3. Значајна разлика је и у основу настанка ових института. Наиме, компензација може бити и законска и уговорна, затим, основ (извор) настанка приговора неиспуњеног уговора је искључиво уговор (и то по већинском схватању искључиво двострано обавезујући, синалгаматички),³⁷ док је основ настанка ретенције, по правилу, закон у ужем смислу.³⁸ Наиме, ретенција може настати у вези са уговором, али и не мора (може настати поводом потраживања из једностраног правног посла, из штете од ствари, трошкова око ствари и сл.) Дакле, ретенцијом се могу штитити и потраживања настала из вануговорних односа, чиме је њена сфера примене неупоредиво шира. Ретенција тако представља својеврсну „привилегију“ за повериоца било ког потраживања. Стога им је последично и тренутак настанка различит; наиме, приговор неиспуњеног уговора настаје кад и уговор (латентна могућност од

³⁵ Више о томе у: Павићевић, А., *Право ретенције...*, стр. 425-427.

³⁶ Стипковић, З., *нав. чланак*, стр. 296.

³⁷ Овај став је доминантан у страниој литератури. Видети: Planiol, M., *Traite elementaire de droit civil*, Tome Deuxieme, Paris, 1917, p. 328; Oftringer, K., *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch*, Zürich, 1952, p. 354. Cf. Planiol, M., Ripert, G., *нав. дело*, стр. 602.

³⁸ Тако и: Визнер, Б., *нав. дело*, стр. 1156; L'et Mazeaud, H., *Lecon de droit civil*, tom I, Paris, 1962, p. 1131.

самог почетка уговорног односа), на основу принципа *do ut des*. Насупрот томе, ретенција настаје тек када се (и ако се спонтано), а свакако накнадно, остваре сви законски услови, а поверилац изјави вољу да ће вршити ову законом дату „фактичку привилегију“.

4. У доктрини се као једна од разлика између ових института истиче и чињеница да су ефекти компензације трајни, док су ефекти ретенције и приговора неиспуњеног уговора привремени - дејствују док друга страна не испуни дуговану чинидбу, а не нужно коначни.³⁹ Ипак, ретенција (за разлику од приговора неиспуњеног уговора) садржи и овлашћење намирења потраживања из вредности остварене продајом ретиниране ствари, када и њени ефекти могу постати коначни, што је приближава дејству компензације.

5. Услови у вези са прикладним потраживањем, као предусловом заснивања и вршења ова два права су такође различити. Услов доспелости потраживања је заједнички за настанак ретенције и компензације, мада је конституисање ретенције либералније будући да је изузетно, под одређеним законским условима, могућа и тзв. нужна ретенција (као обезбеђење недоследног потраживања). Предмет компензације су искључиво: а) истоврсна (заменљива) потраживања, што код ретенције није случај; б) искључиво ликвидна потраживања, док то није услов за ретенцију (бар не до фазе реализације намирења – у регулативама које преузимају квалификовани концепт ретенције); и в) искључиво утужива потраживања. Очигледно је да су услови за вршење компензације строжи, ограничења већа, те је ретенцију лакше засновати; што је и оправдано, будући да компензацијом потраживања престају, а ретенцијом се првенствено обезбеђују.

6. Правна веза (конекситет) између обезбеђеног потраживања и задржане ствари код примене ретенције може бити било које врсте: не само правни конекситет, већ и материјални, привредно-економски (код трговачке ретенције), а чак је могуће и одсуство сваког конекситета, што је карактеристика бројних регулатива (па и домаћег позитивног права), а то је уједно и одлика института компензације (која се увек врши *ex dispari causa*). Разлику између ових института је лакше направити у аустријском праву, које за ретенцију предвиђа искључиво услов материјалног конекситета (тзв. веза: *debitum cum re iunctum*), не и правног, за разлику од немачког, француског и италијанског решења, која дозвољавају и правни и материјални конекситет, као премису настанка ретенције. Са друге стране, приговор неиспуњеног уговора подразумева постојање правног конекситета, схваћеног најуже, као каузалне везе између неиспуњене и очекиване уговорне чинидбе (које нужно произлазе из истог уговорног односа).

³⁹ О механизму функционисања приговора неиспуњеног уговора и односу са ретенцијом у француском праву видети опширно код: Catala-Franjou, N., *нав. чланак*, стр. 17-22.

7. Објекат ретенције су (по правилу) индивидуално одређене ствари које се могу виндицирати (као објекат стварних права), а предмет приговора неиспуњеног уговора је увек заменљива чинидба (облигационо право), док је код компензације предмет најчешће новчана чинидба, али и друге заменљиве, генеричке ствари (*res genera*). Дакле, право ретенције увек означава задржавање ствари, а приговор неиспуњеног уговора и компензација се односе на, условно речено, задржавање чинидбе (одлагање извршења). Дакле, иако је сфера примене ретенције иницијално шира, будући да се њоме може обезбедити свако потраживање (при испуњеним законским условима), објекат права је овде знатно ужи. Наиме, приговор неиспуњеног уговора и компензација омогућавају ускраћивање било какве чинидбе из двострано-обавезујућег уговора, док се ретенција односи искључиво на одбијање повраћаја ствари и то ствари законом одређених квалитета.⁴⁰

8. Различитост објекта права компензације и ретенције узрокује и даље разлике између њих: објекат ретенције је ствар, која нужно мора бити у поседу ретинента; насупротив томе, објекат компензације је чинидба (престација), која будући нетелесне природе, не може ни бити у физичкој апрехензији компензанта.

9. Следећа разлика је у одговору на питање: чија ствар/чинидба се задржава, односно ускраћује - сопствена или туђа? Предмет ретенције је туђа ствар (у већини регулатива, изузев немачке, која садржи особено решење), а предмет на који се односе приговор неиспуњеног уговора и компензација је сопствена чинидба (или сопствена ствар). Дакле, ретенција нужно имплицира „присвајање“ дела својинских овлашћења власника на ствари, дајући право ретиненту на посед ствари; на овлашћено неиздавање; а у доминантном броју регулатива из узорка и на првенствено намирење из те ствари. Сва ова овлашћења ретинента потенцијално сугеришу обресе некаквог стварног права на туђој ствари (недовршеног *iura in re aliena*), за разлику од друга два приговора, који нити нужно подразумевају постојање ствари; а још мање било каква права на тој ствари. Приговор компензације и неиспуњеног уговора се конституишу, реализују и престају искључиво на терену сопствених чинидби (потраживања), које могу оличавати обавезу предаје ствари (*dare*), али и: чињење (*facere*), уздржавање (*non facere*), трпљење (*pati*).⁴¹

10. Ретенција се може елиминисати давањем неког другог средства обезбеђења, за разлику од компензације и приговора неиспуњеног уговора (који су усмерени на главно потраживање из уговора). Уосталом, ово и јесте је аутентичан начин престанка ретенције, који законом није предвиђен ни за једну другу реалну гаранцију, а практичан је – и у духу начела аутономије воље странака у овом *sui generis* грађанскоправном односу. Ratio оваквог

⁴⁰ Тако и: Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *Стварно право*, Ниш, 2009, стр. 245.

⁴¹ *Oftinger, K., нав. дело*, стр. 354.

решења је омогућавање дужнику-противнику ретенције да ослободи своју ствар коју није добровољно дао у залог, већ која му је против његове воље, непосредно на основу закона одузета.⁴² Насупрот томе, друга два приговора не могу бити замењена било којим средством обезбеђења (јер ни они сами то нису): дужник не може бити ослобођен своје уговорне обавезе, зато што се својевољно обавезао на њено извршење.

11. Пропуштање вршења компензације у заблуди не значи и дефинитиван губитак ове привилегије. Наиме, ако компензант пропусти да компензује своје потраживање са туђим има „још једну шансу“; он може путем улагања тужбе *actio indebiti* захтевати натраг исплаћену суму.⁴³ Насупрот томе, ретинент који је добровољно предао ретинирану ствар (па макар и у заблуди) губитком поседа ствари трајно губи могућност даљег вршења ретенције. Ово је последица чињенице да је ретенција право строго везано за непосредан посед ствари, те губитком ствари „из руку“ повериоца, престаје дејство ове својеврсне „законске привилегије“, будући да је ретенција „крње“ стварно право, лишено права следовања (за разлику од заложног права).

12. Једна од разлика које се истичу у литератури⁴⁴ је и недељивост ретенције насрам приговора неиспуњеног уговора. Једно од обележја овог приговора је немогућност истицања ако је испуњена дугована обавеза или бар њен претежни део, за разлику од ретенције, која се готово општеприхваћено у доктрини означава као недељиво право (које омогућава задржавање дужникове ствари у целости све до потпуног намирења обезбеђеног потраживања). Такође, компензовати (пребити) се може и само део потраживања, онда када два узајамна, тј. реципрочна потраживања нису исте вредности, што значи да и за компензацију важи својство делјивости, за разлику од ретенције.

8. Закључак

Након свеобухватне анализе сличности и разлика између три у раду разматрана института грађанског права, можемо констатовати да они заиста имају неколико упадљивих сличности у погледу дејства на правно-економску ситуацију странака (дужника и повериоца), што чини оправданом паралелу коју део доктрине повлачи између њих. То би биле следеће карактеристике: - заједничко порекло ових института и *ratio legis* (идеја правичности); - заједничка улога приватноправног обезбеђења потраживања, које се реализује

⁴² Видети: § 273 ст. 3 НГЗ

⁴³ Бранковић, С., *нав. чланак*, стр. 522.

⁴⁴ У француској доктрини видети: Marty, G., Raynaud, P., *нав. дело*, стр. 15. У хрватској доктрини овај став заступа: Петрић, С., *нав. дело*, стр. 384 („*Читава ствар јамчи за читав дуг*“).

аутентичном техником самопомоћи; - процесно средство реализације сва три института је приговор (судски или вансудски), као средство одбране; - за њихово вршење је неопходна изјава воље овлашћеног лица; и - сва три средства доприносе процесној економији. Међутим, компензација је инструмент облигационог права који има трајни (дефинитивни) ефекат престанка облигације, а не само обезбеђења потраживања. Ова основна разлика у дејству и правној природи компензације иницира и све даље разлике између ових института, те је стога значајније направити јасну дистинкцију између ретенције и приговора неиспуњеног уговора, који показују знатно више сличности, као дилаторне екцепције које не укидају дуг, већ суспендују сопствено извршење дуговане обавезе.

И ретенција и приговор неиспуњеног уговора служе заштити интереса угроженог повериоца и својеврсном обезбеђењу дуговане обавезе (чинидбе); настају поводом неизмиреног потраживања; овлашћују повериоца на пасивно понашање – на легално нечињење онога што би иначе морао да учини; оличавају примену начела правичности и еквиваленције узајамних давања. Ипак, ова сличност је била знатно већа у ранијим фазама развоја приговора неиспуњеног уговора (од римског права па кроз даљу еволуцију), а и данас је присутна у регулативама у којима је ретенција сведена на средство вршења притиска на неуредног дужника (без права намирења), што није случај у нашем праву.

Све претходно наведене сличности упућују на закључак да се у многим регулативама (нарочито романског правног круга, као и у немачком праву), ова два института чак и донекле преклапају, због чега су често предмет различитих (углавном неадекватних) тумачења у доктрини и пракси. Највеће сличности постоје у оним регулативама које ретенцију традиционално уређују као право искључиво облигационог правног дејства, редуковано на неиздавање дужникове ствари, без права намирења и права првенства. То су превасходно: италијанска,⁴⁵ француска, немачка, па чак и аустријска регулатива грађанске ретенције.⁴⁶ У НГЗ је разликовање ова два института најтеже, јер ова регулатива на апстрактан начин дефинише приговор неиспуњеног уговора као - ускраћивање било које дуговане чинидбе (а не само предаје ствари),⁴⁷ уз термиолошко изједначавање ова два института (*Zurückbehaltungsrecht*). Притом, додатна отежавајућа околност за њихово разликовање у НГЗ је чињеница да овај законодавац као објекат права

⁴⁵ О спорним случајевима разграничења ретенције од приговора неиспуњеног уговора у италијанском праву видети више код: Barba, A., *Voce Ritenzione*, in *Enciclopedia del diritto*, Milano, Giuffrè, 1989, p. 1380.

⁴⁶ Аустријска доктрина као заједничко својство ова два института наводи њихову сличну сврху, али уједно истиче њихову различиту правну природу. Видети: Gschnitzer, F., *нав. дело*, стр. 204.

⁴⁷ Видети: § 273 ст. 1 НГЗ

задржавања превасходно одређује чинидбу, а у оквиру ње и чинидбу задржавања предаје дужникове ствари на његов захтев. Тиме је овај однос означен као - релација општег и посебног института грађанског права,⁴⁸ али то је ипак особеност немачког права условљена тамошњом правном традицијом.

Међутим, ретенција у свим савременим регулативама титулару обезбеђује потпунију заштиту од приговора неиспуњеног уговора, захваљујући бројним стварноправним елементима. Она врши допунску функцију у бројним случајевима када примена овог облигационог приговора није могућа, али и која идејно и садржински знатно превазилази овлашћења која даје обичан *exceptio non adimpleti contractus*, нарочито у сфери трговачког промета. У склопу развојних тенденција у упоредном праву, ретенција се све више удаљава од овог приговора, са којим јој заједнички остаје само: настанак у оквиру приговора *dolosa*, као општег начина заштите правичности. За разлику од приговора неиспуњеног уговора, који и данас има готово исту функцију као и у римском праву, ретенција савременог права је еволуирала у неупоредиво снажније средство обезбеђења, а често и намирења обезбеђеног потраживања (са специфичним дејством *erga omnes*). Ово је уједно и концепција домаћег позитивног права, које усваја јединствени модел цивилне и трговачке ретенције, односно само једну, квалификовану ретенцију, што је уједно и садржина предлога будуће српске регулативе, коју оцењујемо као адекватну.⁴⁹

Због свега претходно наведеног, можемо закључити да упркос извесним сличностима у карактеристикама и сферама могуће примене, сва три института имају: институционалну самосталност, засебне функције, специфичне услове конституисања, различит објекат и дејство, а тиме и другачију правну природу. Стога нам се чини превазиђеним схватање по ком се ови институти поистовећују или пак, сврставају у исту групу грађанских права - са истим вишим родним појмом, означеним као - облигационо појачавање уговора или као - просто мешање повериоца у имовинска права дужника. Ретенција у сваком случају представља особено субјективно грађанско право (и то „крње“ стварно право, лишено права следовања) са свим његовим својствима: има свог носиоца; објекат и садржину, док су приговор неиспуњеног уговора и компензација тек процесна средства (чак нису ни облигациона права). Стога, ови занимљиви, а врло различити грађанскоправни инструменти треба и убудуће да коегзистирају - као

⁴⁸ Cf. Lohmann, P., *Das bürgerliche und das kaufmännische Zurückbehaltungsrecht*, Leipzig, 1908, стр. 5. Детаљно о овоме у: Павићевић, А., *Право ретенције...*, стр. 425-428.

⁴⁹ У Преднацрту грађанског законика Србије приговор неиспуњеног уговора регулисан је у облигационом делу законика у одсеку 3, у чл. 252-254. Упоредити са предлогом регулативе права задржавања, тј. ретенције у делу законика који уређује повериочева права у чл. 429- 432 и предлогом за компензацију (пребијање) у чл. 483-496 Преднацрта.

узајамно допуњујући, у палети законских средстава самозаштите поверилаца, како грађанског, тако и привредног права, што и јесте планирани смер развоја будућег српског права.

*Aleksandra Pavićević, Ph.D., Assistant Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

COMPENSATION, COMPLAINT OF UNFULFILLED CONTRACT AND IUS RETENTIONIS

Summary

The subject of the work are three interesting institutes of civil law, namely: compensation, complaint of unfulfilled contract and right of retaining possession, which share the common role of private law security of threatened claim and which are carried out using an authentic technique of self-protection. Bilaterally binding debtor-creditor relations in general, including those in the sphere of service law, often in practice suffer from various disturbances of mutual obligations, due to breach of contractual obligations, violation of bona fides, etc. At that time, the creditor was recognized by law with various means in the function of returning the equivalence of mutual benefits, in accordance with the principle of process economy. Since these three institutes have similar spheres of application, as well as certain common elements in their physiognomy, the subject of analysis are certain segments of these legal constructions in domestic and comparative law (concept, characteristics, conditions for establishment and function). The goal of these considerations is to locate the similarities and differences among them, and to formulate an answer to the question - is it the same institute with several subtypes or - different and independent institutes, which must then be precisely demarcated. In the paper, the author with an explanation concludes that these are three independent institutes whose crucial differences are: content, effect, legal nature, object, conditions of creation and termination. Since their relationship is complementary, these institutes should coexist in Serbian future law.

Key words: *debtor-creditor relations; self-protection; compensation; complaint of unfulfilled contract; Ius retentionis; security and settlement of claims.*

Литература

- Barba, A., *Voce Ritenzione*, in *Enciclopedia del diritto*, Milano, Giuffrè, 1989.
- Бранковић, С., *Право ретенције*, Правосуђе – часопис за судску праксу, IV год, 1935.
- Ведриш, М., *Основе имовинског права, Опћи дио, стварно право, обвезно и наслеђено право*, Загреб, 2004.
- Визнер, Б., *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, 2. књ, Загреб, 1978.
- Volmer, M., *Unterschied des kaufmännische Retentionsrechtes von dem des gemeinen Rechtes*, Inaugural-Dissertation, Berlin, 1895.
- Горенц, В., *Закон о обвезним односима с коментаром*, Загреб, 1998.
- Gschntzer, F., *Schuldrecht*, Allgemeiner Teil, Wien, 1965.
- Ковачевић Куштримовић, Р., Лазвић, М., *Стварно право*, Ниш, 2009.
- Korn, F., *Das Kaufmännische Retentionsrecht nach dem Deutschen Handelsgesetzbuch*, Inaugural-Dissertation, Tübingen, 1881.
- Krainz, J., Pfaff, L., Ehrenzweig, A., *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, Wien, 1915.
- L'et Mazeaud, H., *Leçon de droit civil*, tom I, Paris, 1962.
- Lohmann, P., *Das bürgerliche und das kaufmännische Zurückbehaltungsrecht*, Leipzig, 1908.
- Лоренц, Р., *Право задржања (ius retentionis)*, докторска дисертација, Београд, 1966.
- Лоренц, Р., *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, Том други, Београд, 1978.
- Marty, G., Raynaud, P., *Droit civil, Tome III, Les sûretés la publicité foncière*, Paris, 1971.
- Oftinger, K., *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch*, Zürich, 1952.
- Павићевић, А., *Право ретенције*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2016.
- Павићевић, А., *Појам ретенције у домаћем и упоредном праву*, Правни живот, бр. 10/2015, књ. 576.
- Павићевић, А., *Ретенција у српском праву и у Нацрту оквирних правила у области приватног права*, Зборник радова, бр. 4/ 2019.
- Павићевић, А., *Три атипична права реалног обезбеђења потраживања у српском и у „меком“ праву Европске уније*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 9, Крагујевац, 2021.
- Петрић, С., *Институт права ретенције у хрватском и успоредном праву*, Сплит, 2004.
- Петровић, Д., *Престанак обавеза – приједој (компензација)*, Наша законитост, бр. 9-10/88.
- Planiol, M., *Traite elementaire de droit civil*, Tome Deuxieme, Paris, 1917.
- Planiol, M., Ripert, G., Boulanger, J., *Traité élémentaire de droit civil*, II, Paris, 1949.
- Радишић, Ј., *Облигационо право*, Београд, 2000.
- Rossel, V., Mentha, F. H., *Manuel du droit civil Suisse*, 1922.
- Ruggiero, R., Maroi, F., *Instituzioni di diritto privato*, Milano, 1942.
- Салма, Ј., *Облигационо право*, Нови Сад, 2007.
- Söergel, S., *Bürgerliches Gesetzbuch, III Band, Sachenrecht*, Stuttgart und Köln, 1955.
- Стипковић, З., *Право ретенције и неки слични институти*, Зборник Правног факултета у Загребу, год. XXII – бр. 3/1972.
- Tuor, P., Schnyder, B., *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, Zürich, 1979.
- Catala-Franjou, N., *De la nature juridique du droit de rétentio*n, Revue trimestri – elle de droit civil, 1967.

Александра Павићевић, Однос компензације, приговора неиспуњеног уговора и ретенције (стр. 647-666)

Сігој, S., *Komentar obligacionih razmerij*, II knjiga, Ljubljana, 1984.

Collin, A., Capitant, H., *Cours élémentaire de droit civil français*, II éd., tome II, Paris, 1920.

Закон о облигационим односима Републике Србије, Сл. лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93, Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља и Сл. гласник РС, бр. 18/2020.

Швајцарски грађански законик, *Schweizerisches Zivilgesetzbuch* из 1907, интернет адреса: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/en.

Немачки грађански законик, *Bürgerliches Gesetzbuch* из 1896, интернет адреса: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/.

Аустријски грађански законик, *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* из 1811, интернет адреса: https://www.trans-lex.org/602100/_/austrian-civil-code/.

Италијански грађански законик, *Codice Civile Italiano* из 1942, интернет адреса: <https://www.brocardi.it/codice-civile/>.

Преднацрт Грађанског законика Републике Србије са изменама из 2019, интернет адреса: https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednact-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html.

Нацрт Законика о својини и другим стварним правима Србије из 2011, интернет адреса: <https://ius.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/10/NACRT-ZAKONIKA-O-SVOJINI.pdf>.